ВИДАВНИЦТВО „КРИНИЦЯ“ В ПЕРЕМИШЛІ
ПРИ „УКРАЇНСЬКІМ БЕСКИДІ“

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

ПЕРША КРОВ

ЖИТТЄПИСНЕ ОПОВІДАННЯ

про перших українських мучеників
за християнську віру.

з ілюстраціями
МИРОНА ЛЕВИЦЬКОГО.

ПЕРЕМИШЛЬ Р. Б. 1939
diasporiana.org.ua

ДРУКУЄТЬСЯ
ЗА ДОЗВОЛОМ ДУХОВНОЇ ВЛАДИ
В ПЕРЕМИШЛІ.

ЗМІСТ:

I. Княжий дружинник . . . . . ст. 3
II. У полоні . . . . . „ 15
III. Сотник Теодор жениться . . . . „ 23
IV. Теодор повдовів . . . . . „ 29
V. Івась . . . . . „ 48
VI. За Христа . . . . . „ 53

З Поспішної Друкарні в Перемишлі

I.

КНЯЖИЙ ДРУЖИННИК.

Дружинник Теодор Асмольдич був із роду варяг. Його батько й дідо служили вже в дружині київських князів.

Теодор був спершу поганин, як і його батько, що був варязької поганської віри. Поки був поганином звався він Фрелав. Ще малим хлопчиком належав Фрелав до дитячої дружини князя Святослава Ігоревича. Князь Святослав уже змалку був воївничого духа та мріяв про воєнну славу. І вже малим хлопцем зібрав собі дружину зо своїх ровесників і робив із ними походи нераз далеко поза город Київ.

Малий Фрелав визначався між своїми ровесниками з юнацької дружини княжича Святослава сміливістю й відвагою та второпністю. Тому княжич Святослав дуже був собі його сподобав і часто, коли бавилися в війну, робив його вождом ворожої дружини. І нераз було таке, що Фрелав переміг княжича, чи то воєнною хитрістю, чи несподіваним сміливим насту-

пом. Княжич Святослав не гнівався за це на нього, а навпаки радів.

— „Як доросту та стану князем — говорив тоді — матиму з тебе доброго дружинника й вожда“.

Весело минали Фрелавові дитячі роки на таких воєнних забавах. При тому він і вчився багато. І справді, коли князь Святослав змужнів і княгиня Ольга передала йому владу, Фрелав пристав до княжої дружини вже як досвідчений вояк. Князь Святослав сказав, коли вже прийняв його в свою дружину:

— „Ти Фрелаве, вартуватимеш у мене за десятьох дружинників!“

І ходив Фрелав із князем Святославом у всі його походи.

Перший похід князя Святослава, що в ньому взяв участь і Фрелав, був на вятичів.

Коли князь Святослав вибирався в похід, сказала йому його жінка грекиня:

— „Як ти вибираєшся в далекий похід і не береш із собою ні возів, ні наметів, ні кітлів до варення страв? У нас, як військо виходить у похід, то все це бере з собою“.

— „Мені й моїй дружині — відповів князь Святослав — це все непотрібне! Воно тільки спинювалоб нас у поході“.

І так без нічого тільки на конях вирушили князь і дружина його в похід. Коні спершу йшли жваво, та як під полудне стало припікати сонце, звільнили бігу й понурили голови.

— „Під лісом — дав приказ князь Свято-

— Як доросту та стану князем — (*стор. 4*)

слав — станемо на спочинок. Підіждемо, аж жара ослабне, тоді рушимо в дальшу дорогу. І дружинники відпочинуть. А я, ти, Оляфе Софенкеле, й ти, Фрелаве, та й ще хто на охотника, підемо в ліс на лови. Вполюємо щонебудь на полуденок для нас усіх".

І пішло з князем яких двадцять дружинників у ліс, а всі інші лишилися під лісом біля коней.

Ліс, чи радше праліс, був густий, а до того повно було в ньому вивертів і треба було часто прорубувати собі дорогу топорами. Через те двадцятка дружинників скоро розбилася на малі гуртки по двоє, троє людей. Князь Святослав ішов попереду, а біля нього лишилися небаром тільки Софенкел та Фрелав. Дійшли так у трійку до широкої та глибокої яруги та спинилися над нею.

— Чи йти так повздовж яру, чи переходити його? — спитався князя Софенкел. І князь на хвилинку завагався. Та в цю мить затріскотіло щось у гущавині по тому боці яруги.

— Мабуть дикий кабан! — сказав радісно князь Святослав і вже не говорячи нічого, легко як олень збіг у яругу, а там із яруги до гори на той бік. За князем подалися теж і Софенкел та Фрелав.

Бистре око князя побачило вже на галяві кабана і він кинувся за ним.

— Облишімся трохи позаду, — сказав Софенкел до Фрелава — бо князь не любить, щоб хтось був біля нього в часі ловів. Однак не спускаймо князя з очей, щоб у потребі вчас могли ми приспіти йому в підмогу.

І обидва дружинники ішли повагом позаду та пильно стежили, щоб не відбитися від князя.

А молодий князь уже добігав до кабана з наготовленою до удару рогатиною. Ось уже і перегнав кабана та заступив йому дорогу готовий вдарити рогатиною. Кабан, побачивши

напроти себе людину зо зброєю, на хвилинку мов зніяковів, та зараз заки ще князь Святослав міг ударити його рогатиною, кинувся наперед і рогатина пішла на бік та тільки зранила кабана побіч хребта. Це тільки розюшило його більше і князь і не стямився, як опинився під кабановими ногами. Князь надармо силувався добутися зпід кабана та схопити ножа зза халяви.

В цій грізній хвилині прискочив Фрелав і вдарив кабана топором. Кабан хитнувся на бік і князь міг сягнути рукою за ножем. Добув ножа зза халяви і одним ударом вбив йому в його горло. Кабан звалився додолу обливаючи князя пасокою. Тут уже наспів і Софенкел, і разом із Фрелавом стягнули велитенського кабана з князя Святослава, який із трудом підвівся із землі.

— Надавив мені кости трохи, клятий! — сказав князь. — Та добре, що так скінчилося додав — А то як би не твій топір, Фрелаве, можеб уже був мене кабанище в навя післав. Дякую тобі, Фрелаве, й тобі Софенкеле, що помогли мені видістатися з під кабана.

— Алеж то кабан! Ще, як живу, не доводилося мені бачити такого великана! — говорив Софенкел.

— Справді великий! — радів князь і додав — На сьогодні буде з мене досить полювання! Берімся паювати його. Фрелав і Софенкел добули зараз ножі — засапожники та взялися патрошити кабана і паювати.

В цій грізній хвилині прискочив Фрелав . . . (*стор. 7*)

— І сала має досить — говорив Фрелав — мав доволі жолуді цього року тай підгодувався.

— Вертаймося до своїх — заявив князь Святослав.

Фрелав зо Софенкелом зробили з гиляк щось ніби ноші і поклавши на них попайованого вже кабана подалися з ліса до постою. Князь ішов за ними помалу. Чув іще біль у тілі.

Тут уже кілька дружинників вернулося було теж із гарною добиччю.

Зараз стали розводити багаття та пекти мясиво.

Після полуденку, коли сонце вже не так припікало, рушили в дальший похід. Ішли здовж лівого берега Десни й по кількаденному поході опинилися в землі вятичів. Коли дійшли до ріки Оки, сказав князь до Фрелава:

— Попливеш аж до города вятичів і скажеш їх князеві чи старійшинам від мене:

— Іду на вас! Готовтеся до оборони!

Фрелав негайно роздобув човен і з двома отроками пустився в дорогу Окою. Побачив городок при березі ріки та спитався в рибалок, що були на березі:

— Чи тут живе ваш князь?

— Немає в нас князя! — відповіли рибалки. — Є тільки вибрана старійшина.

— Все одно — сказав на це Фрелав — Іду до вашої старійшини!

— Пішов і зголосився як посол від князя полян Святослава та сказав їм його слова: „Іду на вас! Готовтеся до оборони!“

Злякалися старійшини вятичів та заявили Фрелавові:

— Ми залежні від хозар, та з ними мусів би твій князь воювати, а не з нами. Ми й радніші були би служити твойому князеві, бож, як чуємо, ви говорите зрозумілою нам мовою! Та й може данину назначив би ваш князь меншу.

Вернувся з тим Фрелав до князя Святослава та переповів усе, що сказала старійшина вятичів.

Князь Святослав не був задоволений тією відповіддю вятичів:

— Не лицарі вони! — сказав. — Та ніщо, повоюємо за їх землю з хозарами.

І рушив з усім військом до городку вятичів.

Вятичі вийшли проти нього з хлібом — сіллю. А князь Святослав спитався в них:

— То кому даєте данину?

А вони відповіли:

— Хозарам, ласкавий княже!

— А велика данина? — спитався ще князь.

— Велика, — відповіли старійшини — бо по шелягу від рала.

— То мені платитимете половину — заявив князь Святослав.

— Тобі, княже, половину, а хозарам по шелягу, то за важко буде нам, бо ми не багатий нарід.

— Хозарам не платитимете нічого! Я скоро рушу на них війною і переможу їх і вони не зважаться вже накладати на вас данину.

І князь Святослав вернувся в Київ, щоб приготовити похід на хозар.

У Києві відразу став князь приготовлятися до походу на хозар і вчасною осінню 965 року рушив уже в похід на хозарську державу.

І так само, як перше до вятичів, післав до хозарського кагана послів, тільки тепер уже двох: Ікмора та Фрелава, з повідомленням: „Іду на вас!“

Та в хозар було завсіди військо готове до

Вятичі вийшли проти нього з хлібом-сіллю... (*стор. 10*)

походу і воно негайно вирушило проти Святослава. А проводив війську сам каган, бо чув уже про лицарського руського князя. Ще не далеко відійшов каган від своєї столиці Біловежі, як уже заступило йому дорогу Святославове військо. І не встоялося воно проти Святославової дружини. Утекло й заперлося в столиці. Однак Святослав здобув наступом і Біловежу. І мусів каган згодитися платити данину Києву та зректися данини від вятичів.

Перемігши осьтак хозар, рушив князь Святослав на південь під Кавказькі гори на ясів і касогів. І переміг і ясів і касогів та з великою добичю й зо славою великою повернувся в Київ.

Нарік післав князь Святослав Ікмора та Фрелава з невеликою дружиною збирати данину в землі вятичів. Але вятичі, побачивши невеличку дружину, не хотіли дати данини. Заявили Ікморові та Фрелавові:

— Не можемо платити данини вашому князеві. Ми воліємо платити хозарам, бо ми з ними маємо торговельні взаємини. Возимо їм наш товар Окою та Волгою. І вони сусіди наші, а ваш князь далеко.

Це обурило Фрелава й він закликав:

— Далеко Київ від вас, але наш князь ходить легко як пард і скоріш буде тут, ніж хозари та сам візьме собі в вас данину і більшу, ніж тепер жадав.

— Нас оборонять хозари! — заявили вятичі.

— Не оборонять вас! — заявив Фрелав — Хозари платять і дальше платитимуть князеві данину.

А Ікмор загрозив вятичам:

— Продасть ваших синів і дочок князь у раби грекам.

І Фрелав тай Ікмор вернулися в Київ без данини.

Гей, розлютився князь Святослав, як Фрелав та й Ікмор вернулися та сповістили князя,

що вятичі відмовилися давати данину. Зібрав скоро дружину й рушив на вятичів і не сповіщав уже своїх підданих, що збунтувалися проти нього.

Стривожилися вятичі, не сподівалися такого скорого приходу князя. Не було часу навіть післати послів у Біловежу по підмогу.

І знову вийшли вятицькі старійшини з хлібом — сіллю.

— Помилуй нас, ласкавий княже! — просили. Але князь Святослав був лютий.

— Боягузи ви — кричав він — не лицарі! Рабами вам бути, а не вольними людьми! За те, що ви не додержали умови, накладаю на вас по шелягові від рала й крім того від кожної сем'ї одного сина, або дочку дасьте мені в раби.

Сказавши це князь Святослав сподівався, що вони будуть противитися та схочуть виступити зо збруєю проти нього. Але вони погодилися на все. Дали данину й від кожної сем'ї дочку, або сина в раби.

Тимчасом прийшли посли від грецького цісаря в Київ до Князя Святослава. Цісар Никифор звернувся до нього з предложенням, щоб пішов на Болгарію, що не давали Греції спокою й безнастанними нападами тривожили примежні країни.

Сподобалося це предложення князеві Святославові.

Піду, завоюю Болгарію й поширю границі моєї держави, аж на Балкан — говорив він до матері княгині Ольги.

Тимчасом прийшли посли від грецького цісаря... (*стор. 13*)

— Завоювати завоюєш, — сказала на те княгиня Ольга — але чи воно вийде Києву на добро ?

— А чогож мало б вийти на зле ?! — сказав князь Святослав. — Буде велика держава, буде й сила більша.

— Як би який ворог зважився напасти Київ, тільки дасьте мені знати, я негайно прибуду — заявив князь.

І рушияв князь Свтослав із великою силою на Болгар. Поїхав із ним своїм судном і Фрелав.

II.

У ПОЛОНІ.

Болгарський цар Петро рушив проти Святослава з усіми силами.

А князь Святослав розіслав передні сторожі, щоб вивідувалися про рухи болгарського війська. Пішов із одним відділом і Фрелав. Несподівано окружили його невеличкий відділ болгари. Фрелав хотів пробитися крізь неприятельські відділи, та дістав удар чимсь важким по голові так, що приголомшений упав додолу.

Як упав Фрелав, то його дружина в більшости попробивалася мечами, щоб не попасти болгарам у полон. Вони кликали:

— Не служитимемо вам, вороги, в наві рабами, бо йдемо на той світ, як вільні люди!

Ті, що в безвиглядному положенні піддалися, були християне. Вони не хотіли самі собі відбирати життя, бо знали, що самогубство гріх. А Фрелава взяли греки в полон напів непритомного.

Полонених повели перед царя Петра. Ко-

ли болгарський сотник оповів йому, як русичі вбивали себе, щоб не попасти в полон, дуже дивувався та сказав до сотника;

— Коли така вся руська дружина, то нам важко буде перемогти їх. Але ні, ось ці піддалися! — і звернувся тепер до бранців:

— А ви чому не зробили так, як ваші товариші, чому далися взяти в полон?

Тоді один із них відповів:

— Ми християне!

— Ви християне й ідете проти нас християн?

— Царю, — відповів йому на це інший бранець — не ми йдемо проти тебе, йде наш князь! А ми, дружина його, йдемо туди, куди він нам прикаже і воюємо проти того, проти кого він нас веде.

А ще інший сміло заявив цареві болгар:

— І ти, царю, хоча християнин, воюєш з християнським грецьким царем.

Цареві Петрові подобалися ці відповіди і він сказав:

— Бачу й ви добрі дружинники!

Фрелав уже прийшов до себе й уважно прислухувався розмові дружинників християн із болгарським царем. І йому подобалося це, що вони так сміло відповідали цареві, хоч не міг зрозуміти, чому вони вважають гріхом відбирати собі життя, щоби не попасти в полон.

І він потім, коли вже їх повели дальше, спитався про це одного з бранців-дружинників;

Фрелав дістався до старого городника (*стор. 18*)

— Чому ви християни вважаєте гріхом смерть, що рятує від рабства?

На це відповів йому дружинник:

— Тому, сотнику, Фрелаве, що тільки один Бог є паном нашого життя і він тільки може розпоряджатися нашим життям. І тому самогубство — гріх! І ваша віра, що самогубством рятує від рабства, неправдива. На тому світі нема панів і рабів, там усі рівні — тільки ті, що жили чесно, йдуть до неба на вічне щастя, а ті, що померли з важкими гріхами і не розкаялися, йдуть на вічну погибіль у пекло.

Фрелав уважно слухав слів християнина і потім усю дальшу дорогу роздумував над ними.

Бранців повели в глибину країни й поприділювали їх до праці в цих семях, що їх господарі були на війні. Фрелав дістався до старого городника під містом. Його син одинак був на війні. Обоє старі: городник Йосип і його жінка Марта працювали пильно в городі та продавали городовину в місті. Возив її старий Йосип „колами", запряженими в одного осла, щодень рано на торг у місто та мав із цього гарний прибуток.

Зараз на другий день по прибутті Фрелава старий городник повів його на свій город, щоб побачив, яка жде його робота. Город Йосипа був чималий і ділився на дві частині. В одній частині плекав він городовину, а в другій троянду та всякі інші квіти.

Фрелав, скоро призвичаївся до городництва й воно навіть подобалося йому. Не минув і місяць, як він уже сам став невсипущим городником. Знав уже всі назви городовини та квітів, знав і ходити коло них. Знав навіщо Йосип плекає так багато троянди. Він продає пелюстки троянди до фабрик і так витискають із них пахучий олієць. Цей олієць продають у Греції, а то й дальше в Азії та в Африці за дорогі гроші.

І найбільше сподобав собі Фрелав працю коло квітів. Він небаром так зжився з тією працею, що йому здавалося, немов він не квіти викохує, а власні діти.

— Воно так приємно дивитися, як така квітка з маленького зеренця розвивається в пишну ростину — говорив він Йосипові.

А Йосип і собі говорив:

— Так, кохати рослини це дуже мила праця, а при тому й гарно оплачується. Ось я не тільки добре живу з моєї праці, але ще й маю прискладані гроші.

Вечерами розмовляли про всячину, а вже найбільше про віру.

Старий Йосип подавав та зясовував йому основи та правди християнської віри й чим дальше, тим більше розумів Фрелав, що його поганська віра це блуд людського розуму, а правдива тільки християнська віра.

Старий Йосип радів, що зерно, що його він засівав у серці варяга, сходить так гарно.

Вкінці заявив Йосипу, що хоче прийняти хрещення.

Йосип повів його до священика.

Священик випитував його, що він знає вже про християнську віру та ствердив, що він уже так підготований, що може прийняти тайну св. Хрещення.

Була вже зима 968 року. Часу було доволі й Йосип учив Фрелава словянського письма. При тому оповідав йому, що те письмо придумали два святі мужі з Солуня. Тому вже сливе сто літ. Називалися вони Кирил і Методій.

— Вони проповідували Христову науку в Моравії під карпатськими горами — говорив Йосип.

В трійку поїхали до міста . . . (*стор. 21*)

— Карпатські гори — сказав на це Фрелав, — це гряниця нашої держави на півдні. Мій дідо оповідав, що ходив у ті гори походом із князем Олегом.

— Коли так — завважив Йосип — то напевно, як не самі св. Кирил і Методій, то його ученики, проповідували й у ваших погряничних землях.

— Можливе — відповів на це Фрелав — землі нашої держави просторі й я не бував там ніколи, то й не знаю.

Прийшов день 8. лютого. Цей день призначили на хрещення Фрелава. І запрягли осла в кола та в трійку поїхали до міста. Тут завезли городовину до купця, що в нього звичайно збував Йосип троянду, й уже разом із ним подалися до церкви.

Хресними батьками були при хрещенні Йосип і жінка купця.

Священик сказав:

— Сьогодні Церква святкує память Теодора Стратилата, а ти теж воїн, то хрещу тебе його імям. Він буде твоїм опікуном.

А по хресті сказав:

— Воїне, Теодоре, якийсь голос говорить мені, що ти будеш золотим зерном Христовим у твоїй рідній землі.

Тут у місті довідалися багато новин. Князь Святослав здобув вісімдесять болгарських городів і вибрав собі на столицю город Преславу й там сидить і відтіля проводить усією Болгарією. Болгарський цар Петро помер, а князь Святослав править в імені його малолітніх синів Романа й Бориса, що їх держить при собі в Преславі.

По хрещенні сказав Йосип Теодорові:

— Теодоре, ти вже християнин і вже не раб мій, а хресний син мій, тому маєш волю: хочеш, лишися в мене, а хочеш, вертайся в свою землю й засівай там зерно Христової віри.

Теодор подякував свойому хресному батькові та сказав:

— Коли даєте мені волю, то моїм обовяз-

ком зголоситися насамперед у мого князя. А потім побачу, чи лишуся при князі, чи вернуся до вас. І розпрощався з Йосипом і його жінкою та подався в Преславу.

Тут застав саме приготування до повороту в Київ. Прийшли вісти недобрі з Київа: печеніги використали це, що князя нема в Київі й напали на Русь і навіть Київ обложили й мало що самої княгині Ольги та княжичів не взяли в полон. І кияне прислали до князя Святослава послів. І сказали посли:

— Ти, княже, чужої землі шукаєш і бережеш її, а своєї рідної трохи не збувся, бо мало не взяли нас печеніги і матір твою й дітей твоїх. Коли не приїдеш і не оборониш, то знову візьмуть нас. Чиж не жаль тобі твоєї батьківщини й дітей твоїх.

Почувши таке, розлютився князь Святослав сильно.

— Це — каже — напевно зрадливі греки підмовили печенігів. Саме мене туди стягнули, а тепер хочуть позбутися, бо грізніший я їм сусід, ніж були болгарські царі. Та ніщо, піду тепер на печенігів, а потім прийду розплатитися з грецьким царем.

І велів кульбачити коні, в дорогу готовитися. Дружина рада та весела готовилася до повороту. Саме тоді прибув у Преславу Фрелав, чи тож пак уже тепер Теодор. І вернувся разом із дружиною в Київ.

III.

СОТНИК ТЕОДОР ЖЕНИТЬСЯ.

Радісно повітали кияне поворот князя Святослава, тепер уже будуть безпечні перед нападами кочовиків. І князь Святослав вирушив негайно на печенігів,дігнав їх і розбив та настав спокій у краю. Теодор задумав завести тепер своє господарство. По батькові лишився йому гарний дім невподалік від княжого терему, що стояв поза стінами города. У цьому теремі жила княжа семя літком у спокійний час.

Крім дому мав ще Теодор чимало поля на Подолі, зараз біля Боричевого шляху.

І став шукати собі жінки. Небаром пізнав дочку багатого київського купця Мирослава, Збиславу. Скоро й покохалися обоє. І осінню цього таки року заслав Теодор сватів до Збислави. Збиславині батько й мати не були противні тому й вона подала рушники.

— Її хоче сватати перунів жрець Боримир, як другу жінку. Він говорив мені про це, я йому й не відмовив і не обіцяв. Та хоча воно й

І велів кульбачити коні, в дорогу готовитися... (*стор. 22*

булаб честь для Збислави стати жінкою Перунового жреця, одначе я волію дати її тобі, Теодоре, бо ти християнин і можеш мати тільки одну жінку. А в жерця Боримира булаб другою. А друга жінка, це мов рабиня першої. Такої долі я своїй дочці не бажаю.

І небаром відбулося весілля. Щасливо зажив Теодор із молодою жінкою. Він відразу став її запізнавати з християнською вірою й не-

баром і Збислава стала християнкою й охрестилася та повінчалася з Теодором ще й церковним шлюбом у церкві св. Ілії.

Щасливо зажили обоє в згоді та в любові й щастило їм у всьому, багатіли. Ще щасливіші почулися вони, коли їм народилася дитинка, синок. Охрестили його в церкві й Іваном назвали, бо народився на „Усікновення чесної голови св. Івана Хрестителя“.

Жили щасливі та вдоволені побожним життям християн.

Але була в Києві одна людина, що ненавиділа Теодора, це жрець Боримир. Ненавидів він Теодора за те, що відбив йому Збиславу й за те, що став християнином і за те теж, що князь Святослав цінив і любив Теодора, як доброго дружинника. І заприсяг Боримир пімсту Теодорові. Ждав тільки нагоди.

А вона вже була недалеко.

Князь Святослав не сподобав собі життя в Києві, бажав якнайскорше вертатися в Преславу, чи як звали цей город княжі дружинники, в Переяславець.

Однак княгиня Ольга не пускала його, бо чула, що наближається її смерть. Вона казала йому:

— Бачиш, що я недужа! Умру, похорониш мене, тоді вже йди.

І в кілька днів розійшлася по Києві вістка:

— Княгиня Ольга померла!

Зараз і зявився в князя Святослава Перунів жрець Боримир.

Коли їм народилася дитинка-синок... (*стор. 25*)

— Княже! — сказав він — Треба тобі твоїй матері справити похорони старим нашим звичаєм і велику тризну справити, як годиться по великій і славній княгині.

— Ні, — відповів йому рішуче князь Святослав — моя мати була християнка й на смертній постелі ще заявила мені, що бажає собі християнського похорону, та зажадала, щоб не влаштовувати на її могилі ніякої тризни. Я вже

й післав по сотника Теодора Асмольдича, щоб занявся похоронами моєї матері, як велить їх християнський звичай. Так бажала собі моя покійна мати і щож би то я за син був, щоб не виповнив волі матері моєї?

На згадку про Теодора Боримир заблимав злюще очима. Одначе князеві не перечив, бо боявся його.

Саме в цій хвилині зголосив княжий отрок, що прийшов уже сотник Теодор. Жрець Боримир мав велику охоту лишитися, щоб чути розмову князя з сотником, але князь Святослав махнув рукою та сказав:

— Іди вже!

З Теодором зустрівся Боримир при виході з княжої світлиці. Він глянув на сотника гнівно, однак цей не звернув навіть уваги на жерця.

Князь Святослав сказав Теодорові:

— Моя мати, княгиня Ольга виявила на смертній постелі бажання, щоб я похоронив її по християнськи. Тому саме покликав я тебе, щоб ти, як християнин, занявся похороном матері моєї так, як наказує ваша віра. Якіб не були потрібні на ці похорони видатки, я дам на це гроші. Хочу, щоб похорони моєї матері, великої княгині київської, були такі величаві, як похорони грецьких царів і цариць. Ти бував у Царгороді, то знаєш, як там улаштовують царські похорони.

І сотник Теодор зайнявся щиро похоронами великої княгині Ольги, першої княгині християнки на київському великокняжому престолі.

Насамперед подався до отця Григорія, щоб із ним уложити, як має відбутися похорон, і коли, а потім пішов по крамницях, щоб закупити все потрібне до похорону.

І похорони були вечичаві. Тіло княгині зложили на катафальку в церкві св. Ілії. І нарід плавом плив у церкву. Ішли туди київські християни, щоб віддати останню прислугу і останній поклін улюбленій княгині, ішли туди й погани, хоча як спинював їх від цього жрець Боримир.

— Боги погніваються на вас і на ввесь Київ! — кричав він до них.

І лютий був, прелютий, що ніхто не слухав його. Можеб він і не лютував так і не грозив гнівом богів, колиб князь був поручив зайнятися похоронами кому іншому, а не саме Теодорові.

— Це його вплив, його, цього ненависного мені Фрелава, що нарід так плавом пливе на ті похорони — думав він — Ах, коб я міг пімститися на ньому!

IV.

ТЕОДОР ПОВДОВІВ.

Через те, що Теодор був занятий увесь час приготуваннями до похоронів і самими похоронами великої княгині Ольги, більше ніж тиждень був він тільки гостем удома. Тож Збислава зраділа, коли Теодор прийшов по поладнанні всіх справ, звязаних із похоронами, та сказав:

— Ну, вкінці вже відпочину собі в хаті. А то стільки тієї біганини було та клопотів, що навіть не було часу ні з тобою, ні з Івасиком поговорити.

— О, правда! — засміялася Збислава — з Івасиком ти можеш багато нарозмовлятися.

— Але „мама“ вже говорить — відповів на це весело Теодор. — А це і для мене найлюбіше слово.

І знову зажили щасливо Теодор зо Збиславою.

Та не довго тривав цей щасливий час.

Князь Святослав не довго видержав у Ки-

Він глянув на сотника гнізно... (*стор. 27*)

єві по смерти матері. Ще за життя княгині Ольги рвався він назад у Болгарію, а тепер по її смерти, ще більш тягло його туди. І він поділив державу між своїх трьох синів: Ярополка, Олега та Володимира й зараз став приготовлятися в похід. Мусів рушити з ним і Теодор.

Поїхав. Лишив дома молоду жінку та дволітнього синка. Правда, інші дружинники брали

з собою і жінок і дітей, але він не мав совісти наражувати на невигоди походу молоду слабосилу жінку та ще й із маленькою дитинкою.

І Збислава лишилася дома.

Важке і сумне було їх пращання. Знала і розуміла Збислава куди він іде, знала, що може вже в останнє бачить його, бо він може там на чужині зложити буйну голову. Але вона старалася здавити в собі біль, бо розуміла, що її чоловік дружинник і йде воювати за славу свого князя, за честь і могутність рідної держави.

Ще, поки бачила його перед собою, не такий важкий був цей біль. Та як вернулася сама з Івасиком у хату, така пуста здавалася їй їх хата!

І чим дальше, тим більше сумувала і тужила. Якась зневіра закрадалася їй у серце. Щораз частіше тривожила її, не давала їй спокою думка. Як та вперта муха, докучувала їй!

— Може це вже востаннє бачила я мого Дорка при пращанні, може вже ніколи не побачу його.

І пригадувала:

— Він був при відїзді якийсь такий сумний, неначеб не мав уже надії, що вернеться додому, що побачить ще мене й сина. Ой, не добре то бути жінкою княжого дружинника!

Одинокою її розрадою був тепер маленький Івасик. Любила слухати його щебету, його лепетання. А він тепер уже надобре брався говорити, вже й цікавився всім, що його окружало, допитувався. І вона терпляче відповідала йому на всі його

Лежала так, а біля неї снувався по хаті Івасик... (*стор. 33*)

запити. Любив слухати маленький Івасик, коли йому ненечка оповідала про батечка, про його походи з князем Святославом. Любив слухати й пісень про князя Олега Віщого, оповідань про князя Ігоря та про його жінку кн. Ольгу. Але найрадше слухав про доброго, всемогучого Бога, що сотворив цей гарний світ, про Сина Божого Ісуса Христа, що зійшов на землю з неба, щоб спасти людей від кари за перво-

родний гріх прародителів, любив слухати про Пречисту Діву Марію, Матір Ісуса Христа. Цікавий був маленький Івасик.

За щебетом синочка бодай на хвилину відлітала від неї чорна задума й вона немов оживала.

Ішли дні за днями. А туга й задума не кидали її. Вялила її, ослаблювала відпорність її тіла. Добре кажуть люди, що веселість то здоровля, а сум і туга, то недуга. Так і зо Збиславою було! З туги великої, з задуми чорної розвинулася недуга. Спершу незамітно, потім щораз кріпше. Аж вкінці звалила її на постіль.

Лежала так, а біля неї снувався по хаті Івасик та не давав їй спокою.

— Мамо, чому ви лежите? Чому не встаєте, не ходите? — допитувався.

— Не можу я, синочку, ходити бо я дуже хвора.

І Івасик давав ненечці спокій, бавився сам тихо в куточку, навіть їсти не просив. Зо служби була в них тільки стара рабиня, хозарка. Вона й жаліла свою недужу господиню, старалася їй догоджувати, старалася й про дитину, але-ж треба було їй самій у всьому господарстві лад дати. А їй старій приходило це вже не легко. І тому ні недужа мати, ні дитина не мала такого догляду, як треба було.

Провідала про її недугу її мати та прийшла відвідати її. Як побачила, що тут діється, сказала:

— Доню, що тут сама вдієш?! Так сама

себе в могилу заженеш. Я скажу батькові й він забере тебе й Івасика до нас, до хати. Там і ти матимеш догляд і дитина.

Подумала Збислава й відповіла:

— Справді так буде найкраще. Дасть милосерний Бог, я виздоровію, то знову вернуся сюди, до своєї хати.

— Доню, і тут твоя хата й там, бож ти в нас одна, то по нашій смерти й наша хата буде твоя та твого Теодора.

— То, мамо, не знати, чия скоріше.

— Є, не говори так, Збишко! Ти молода, переможеш недугу!

І розпрощалася з дочкою та вийшла.

З полудня приїхав батько возом. Забрав дочку й внука на віз, забрав і що цінніше. А в хаті, щоб не нищилися та щоб злодії не закралися та не ограбили її, рішив лишити свого вірного раба Забоя.

— Воно й твоя раба виглядає на чесну та вірну, алеж вона стара вже, не дасть тут сама ради — казав дочці.

І тільки привіз дочку в хату, зараз вислав Забоя до зятевої домівки.

— Доглядай там — наказував йому — усього так, якби це було моє добро! Я тебе за це опісля щедро винагороджу.

В хаті батьків, де Збислава прожила свої найкращі дитячі й дівоцькі літа, вона скоро приходила до себе. Правда й самота тут не докучала їй і туга, хоч і не кидала її, та якось не була така болюча, як там у їх хаті. І вона

Аж одного дня зайшов у їх хату жрець Боримир (*стор. 35*)

чулася що дня кріпша, що дня здоровіша. І раділа тим:

— Мамо, тату, — казала — яка я вам вдячна, що ви мене взяли до себе, а то там у себе булаб напевно пропала.

Аж одного дня зайшов у їх хату жрець Боримир. (Батьки Збиславині були ще погани).

Тільки ввійшов у хату й поздоровив до-

машніх та побачив Збиславу, що вперше встала з постелі й була ще вельми бліда, сказав

— Нездужає, бачу, ваша Збислава! А знаєте чому?

— Та знати не знаємо — сказала на це Збиславина мати — але здогадуємося, що тут була причиною туга за чоловіком.

— Е, де там! З туги так не хворіється! Це, знайте, кара бога Перуна на вашу дочку за те, що виреклася його й усіх наших богів та приняла грецьку віру.

На це Збислава не видержала, відповіла йому:

— Бог допускає на людей терпіння й недуги, але й милує. — Ось я вже помалу приходжу до здоровля.

Боримир не відповів на це нічого, звернув розмову на що інше.

— Є — казав — вісті з Болгарії, що князь Святослав рушив на Царгород. Він вірний Перунові й Перун сприяє та помагає йому.

Збиславина мати запросила жерця, щоб зробив їм честь та лишився в них на обід. Думала: може він знає щонебудь і про Теодора та скаже за обідом.

Він радо лишився.

За обідом спиталася мати в жерця, чи не чув щонебудь про її зятя, та він відповів, що не чув нічого. Може бувби сказав що недоброго про нього, та якось заздалегідь не придумав чогонебудь й тепер не мав нічого напоготові.

Мати подала страву в великій мисці. Тіль-

ки Збиславі дала в окремій мищині рідкої ячмінної каші з молоком.

— Вона ще ослаблена по важкій недузі, то може їсти тільки легші страви — сказала мати немов виправдуючись перед Боримиром.

— А вжеж — притакнув Боримир — їй треба їсти тільки легкі страви.

Малий Івасик бавився в сусідній кімнатці. Відтіля доходив його веселий щебет і сміхи.

— А де твій чоловік? — питався жрець у Збиславиної матері.

— Чоловік у лісі, поїхав із рабами по дрова. На самих рабів годі спуститися. Не пильнуєш сам, то нарубають такого ломаччя, що шкода й привозити.

— А вжеж — признав Боримир — як господар не припильнує, то раби не подбають так, як треба, та й роблять от так від нехочу.

В цій хвилині закликав ізза дверей Івасик:

— Мамо, мамо, ходіть сюди!

Збислава відложила ложку, підвелася й подалася в другу кімнату до сина.

Цю хвилинку використав Боримир.

— Жаль мені вашої дочки — говорив він. — Вона ніби приходить до здоровля, але я бачу, що то тільки так на око, недуга тільки зачаїлася. Та я можу її зовсім прогнати.

— Ох, я булаб вам до смерти вдячна! — сказала мати.

— Поможу, поможу! На те жрець Перунів, щоб добрим людям помагати. Хоча ваша дочка й відреклася Перуна, то ви з чоловіком

І сам всипав трохи цих порошків до Збиславиної мищини...
(*стор. 39*)

вашим почитаєте його. А може й вона, як прийде до здоровля, вернеться назад до нашої віри. Ось я тут маю такі порошки. Це з дивоквіту. Я збирав їх до сходу сонця та приготовляв ув опівніч. Вони мають велику силу. Ви їх всипайте їй до страви. Однак не кажіть їй ніщо про порошки ті, бо вони помічні тільки тоді, коли недужий не знає, що заживає їх. Ніщо, ані словечка, памятайте!

І сам всипав трохи цих порошків до Збиславиної мищини.

— Ось стільки завжди всипайте їй до кожної страви. Однак ще раз кажу, сипте так, щоб вона не бачила й ніщо не знала, бо інакше все піде на дармо. Як уже вийдуть вам ті порошки, то прийдіть до мене, а я знову дам.

— Щось треба вам за них дати! — сказала мати, ховаючи ліки за пазухою.

— О, ні, ні, не треба! Я це тільки так для вас по старій приязні — говорив Боримир.

Після обіду Боримир розпрощався й вийшов.

І знов ішли дні за днями. Мати точно виповнювала це, що велів робити Боримир.

По якому тижні каже Збислава:

— Ой, мамо, мені так немов би гіршало. Я вже чулася щораз здоровша, сили верталися, а тепер знову слабшаю.

Мати й сама завважала, що Збислава знову блідне щораз більше. Але думала:

— Може то мені тільки так здається.

Та тепер, коли дочка сказала, що чується гірше, вона стривожилася, заспокоїла дочку й побігла негайно до Боримира.

— Неспокійна я, Боримире! Жаліється Збислава, що їй гіршає.

— А ти давала їй цих моїх порошків до кожної страви?

— Так, як ви, Боримире, казали, так я робила — впевняла стара.

— То й добре! А з цього не роби собі ніщо, що Збислава жаліється, що їй ніби гір-

шає. Це саме певний знак, що мої ліки помагають. Це бачите так недуга борикається, не хоче вступитися й мучить недужу. Але ліки таки переможуть.

Заспокоєна вийшла Збиславина мати від Боримира.

— Справді воно так — думала дорогою мати — не хоче лиха мара вступитися й мучить її, а їй здається, що їй гіршає.

І знову стала Збиславі до кожної страви сипати Боримирових „ліків“.

І вянула й марніла Збислава все більше й більше.

Спершу думала мати:

— Не хоче лиха мара кинути бідної Збишки. Але Боримирові ліки виженуть таки її, о виженуть!

І потішала дочку:

— Будеш, Збишко, здоровенька, будеш!

— Ой ні, мамо! Чую я, що не довго вже мені жити на цьому світі. Не діждуся я вже мого Теодора!

— Діждешся, донечко, діждешся! Тільки не попадай у зневіру, бо то найгірше — заспокоювала мати дочку. А самій їй сльози до очей так і тиснуться, насилу спинила їх.

Прийшла весна, березень, а там і квітень. Вернулися з походу на греків недобитки князя Святослава. Привів їх Свінельд. Вернувся й Теодор. Застав жінку вже в постелі. Не могла вже й підвестися.

— Мамо, що їй? — спитався він у тещі.

Князь Ярополк утішився, як побачив у себе Теодора...
(*стор. 42*)

— А чиж я знаю, зятю! Здавалося, що вже їй було полегшало, вже була встала. Та лиха мара ніяк не хотіла кинути її, мучила, мучила, аж замучила.

Не признавалася зятеві, що давала їй Боримирові ліки, бо знала, що Теодор уважав його обманцем і лихий був би за це на неї.

Теодор побіг зараз на княжий двір, до князя Ярополка.

Князь Ярополк утішився, як побачив у себе Теодора. Могтиме випитатися в нього про похід, про бої та про батькову смерть. Князь Ярополк знав уже, правда, від Свінельда про нещасливий кінець князя Святослава, а всежтаки рад був і від інших довідатися ще більше. Тому, як тільки побачив Теодора, став і в нього допитуватися, як це скоїлося, що князь Святослав погиб у бою з печенігами.

І Теодор, що любив князя Ярополка, бо знав, що він сприяє християнам і сам схилюється до християнства, оповів йому все, як було:

— По замиренні з грецькими цісарями, Василем і Константином, князь Святослав із дружиною поїхав у суднах до дніпрових порогів. Та пороги заступили печеніги великими силами й годі було продістатися. Тоді князь Святослав рішився зимувати в Білобережжі. Скоро не стало харчів. Був такий голод, що коняча голова платилася по пів гривні. Як тільки стаяли сніги, рушив князь Святослав до порогів. Та тут напав на нього хан печенігів Куря й у бою вбив князя Святослава та й дружини багато погибло.

Аж коли Теодор скінчив оповідати, спитався в нього князь Ярополк:

— Чого тобі в мене треба? Ти прийшов якийсь такий несвій?

— Ой, княже ласкавий, велике горе привело мене тут до тебе. Я вернувся із походу

та застав жінку в тяжкій недузі. І я прийшов просити тебе, ласкавий княже, щоб ти велів свойому лікареві оглянути її.

— Добре, — сказав князь Ярополк. — Ти йди до дому до недужої жінки, а я негайно пішлю до тебе лікаря Гермоґена й велю йому, щоб добре оглянув недужу.

І небаром зявився лікар у хаті Теодорових тестів. Оглянув докладно недужу, остукав плечі, а потім узяв Теодора набік і каже:

— Сумне мушу тобі, сотнику, виявити: твоїй жінці не має вже виходу. Це страшна недуга, сухоти, й вона вже так розвинулась, що твоїй жінці вже дні полічені.

Похилив Теодор голову й питається:

— З чого це?

— Не знаю з чого! Якби так у початках недуги я був лічив її, можеб міг пізнати. Це така страшна недуга, що ми всі безсильні проти неї. У початках ще можна її вилічити, але як вона вже розвинеться, нема людині рятунку.

І жалувався Теодор:

— Я лишив її зовсім здорову, а застав на смертній постелі.

— Все в Божій волі, сотнику.

Записав лікар Гермоґен ще якісь ліки.

— Ці ліки вже не вирятують її, але облекшать їй терпіння, не буде так мучитися — сказав при пращанні.

Тиждень іще пожила Збислава та й розпращалася з цим світом. Дякувала Богу, що бодай

Сумне мушу тобі, сотнику, виявити... (*стор. 43*)

дав їй цю ласку, що могла ще побачити чоловіка та духа Богу віддати на його руках.

Поховав сотник жінку та й зажурився, що йому тепер діяти. Довго думав, міркував, а вкінці рішився:

— Кину службу в князя й віддамся зовсім вихованню сина. Щоб стало на життя й на виховання Івася, займуся купецтвом.

Так і зробив. Пішов до князя Ярополка й заявив йому, що не може вже служити дружинником, бо хоче віддатися вихованню сина.

Князь Ярополк жалував дуже, що тратить такого досвідного дружинника, але зрозумів його й негайно звільнив зо служби ще й обдарував його щедро.

— Це для твого одинака! — сказав.

Теодор спровадився до свого дому, узяв стару жінку християнку Мінодору до хатнього господарства й таки в свойому домі відчинив крамницю з грецькими сукнами, килимами та іншими грецькими виробами. Відразу щастило йому. Кияне купували в нього радо, бо знали, що в нього добрий товар і не дорогий. Теодор вдоволявся малим зиском.

І купець Теодор, хоча й не дуже старався збивати маєток, багатів із кожним роком.

V.

ІВАСЬ.

Малий Івась ріс під батьківським оком дужий та здоровий. Здоровий тілом і душею. А цікавий був до всього. Усе бажав знати, про все допитувався. Батько завжди старався, щоб ум хлопчини розвивався, щоб Івась учився думати. Заразом впоював у серце дитини християнські чесноти. Правда, ще покійна ненечка впоювала їх в дитяче серденько, попри науку молитов усе зясовувала йому приступно, хто такий Бог, як треба його любити й почитати. Та тепер, коли ум Івася розвивався щораз краще, зерно засіяне матерю зростило чесноти й Теодор старався розвивати їх дальше й закріплювати. І радів Теодор, що науки його покійної Збислави й тепер його падали на добру землю.

Память Збислави була для них обох свята. Теодор умів розбуджувати любов до неньки й пошану. І хоча Івась ледве тямив неньку, бож мав усього чотири рочки, як вона померла, то

— Я прийшов просити, щоб ви, преподобний отче...
(*стор. 48*)

з батьківських оповідань знав її так добре, що вона мов жива стояла завжди в його уяві.

Коли хлопцеві було вже сім літ, повів його батько до церкви св. Ілії, до старого священика о. Григорія, щоб випитав його, що він уміє. І старенький священик, що був тут священиком ще за молодих літ княгині Ольги, питав його й усе більше дивувався, що такий ма-

лий хлопчик так усе гарно тямить і розуміє та так розумно відповідає.

— Він може вже прийняти св. Хрещення — сказав священик Григорій.

— Я прийшов перше просити, щоб ви, преподобний отче, прийняли його в свою школу. Аж потім, як він умітиме вже читати св. книги, попрошу вас охрестити його — сказав Теодор.

— Добре — сказав о. Григорій — тільки вчитиму не я, а мій помічник о. діякон Агапит. Я вже передав науку дітей йому.

І від цього дня ходив Івась на науку до діякона Агапита. Наука відбувалася таки в хаті діякона. Всіх учнів, уже разом із Івасем Теодоровичем, було шість. Всі вони були сини християн, княжих дружинників і бояр. До науки сідали діти на землі, на килимі довкола низького стола, що на ньому був насипаний пісок. У цьому піску діти писали патичками те, що вчитель виписував вуглем на дошці, що висіла на столі. Діякон ходив довкола стола та приглядався, чи діти добре „відписують“ із дошки.

По яких вісьмох тижнях знав уже Івась і його товариші всю азбуку. Тепер узявся вчити учитель дітей лучити поодинокі букви в склади. Діти читали так: буки, аз — ба, віди, он — во, наш, унику, — ну. Івасеві йшло все легко. Але були там два учні, що довго ніяк не могли зрозуміти, як із аз, буки може повстати ба, чи з інших букв якісь інші склади. Були це Добромир, син боярина Божислава, з роду Боричів, і Варяжко, син сотника Асмуда. Бачив це Івась і сказав їм:

— Заходіть по науці до мене й ми вчитимемось разом.

Хлопці зраділи. Від тоді вони вже завжди ходили разом, а там і заприятелювали.

А наука читання ставала чим дальше, тим цікавіша, бо тепер уже читали діти не поодинокі склади без значіння, а слово, що кожне щось значило. Найбільше раділи учні, коли кожен із них умів уже написати своє імя.

Раз верталися вони разом зо школи. На вулиці серед дороги бавилося мале, може пятилітнє, дівчатко. Нараз надбігли в повному розгоні сполошені коні з важким возом. А дівчатко не розуміє небезпеки. Бавиться спокійно дальше на дорозі.

Побачив це Івась, зрозумів небезпеку й одним скоком опинився перед кіньми й ухопив дівчатко та потягнув набік. Тимчасом надбіг візник і зловив коні та вспокоїв їх.

А Івась допитувався в дівчини:

— Як називаєшся та й чия ти?

— Я Желя, а мій тато жрець Боримир — відповіло дівчатко.

Івась узяв її за руку й разом із товаришами повів її до її дому. Боримира не було дома, була тільки жінка. Желя підбігла до своєї мами та оповіла їй свою пригоду й закінчила:

— Цей хлопчик вирятував мене зпід кінських копит. Мати пізнала Івася та сказала:

— А, ти син варяга Фрелава.

— Ні, мій тато називається Теодор — сказав Івась.

Одним скоком опинився перед кіньми й ухопив дівчатко...
(*стор. 49*)

— А так, тепер уже Теодор, бо як прийняв християнську віру, то одержав інше імя — сказала Желина мати, — Дякую тобі, хлопчику за вирятування моєї пестієчки.

Хлопці розпрощалися з Желиною матірю, та побігли разом до Івасевої хати, щоб там переробити це, чого вчилися в школі.

Так запізнався Івась із донечкою Боримира,

Від цього дня вона частенько забігала до дому Теодора, щоб там бавитися з Івасем і з його двома приятелями.

Івась не тільки бавився з дівчиною, але й використовував кожну нагоду, щоб оповідати їй про християнського Бога, про Ісуса Христа, про Матір Божу та про св. угодників божих. Дівчинка любила слухати, як Івась оповідав, бо він оповідав цікаво й гарно.

Вернувшись додому, Желя переповідала це все своїй неньці. І ненька теж любила слухати цього, що оповідала її пестієчка, тільки остерігала її:

— Тільки ти не говори цього ні татові, ні при інших жінках, бо як тато довідається, що ти пристаєш з Івасем, буде злий на тебе. Тато не любить ні Івасевого тата ні християн.

— А чому тато не любить Івасевого батька та християн?

— Не знаю — відповіла їй мати, щоб припинити цю розмову.

І так ішло роками. Діти сходилися, а жрець Боримир не знав, що його Желислава приятелює з сином ненависного йому Теодора.

Минали роки й ріс Івась і багатів умом. І тілом був дужий і з лиця гарний. Християни казали:

— Гарний як янгол.

— І невинний і добрий такий! — додавали інші.

Росла теж і все більше кращала й Боримирова Желя. Вона й надалі не кидала приятелювати з Івасем.

Князь Володимир скликав негайно раду... (*стор 54*)

І знала вже багато про християнську віру. А те, що знала вона, знала й її мати. Обидві, хоч не були ще християнками, сприяли вже християнам. Чимдальше, тимбільше розуміли, що поганська віра не може бути правдива. Івась був уже певний, що помалу здобуде для Христа дві душі.

VI.

ЗА ХРИСТА.

Настали в Києві невеселі часи. Князь Ярополк за намовою воєводи Свінельда рушив війною на брата Олега. У бою Олег погиб під мостом, що завалився, коли його дружина тікала перед погонею Ярополка. Ярополк жалував потім за братом Олегом і докоряв Свінельдові, та було вже запізно. Проти Ярополка рушив із Новгорода Володимир. Тут знову власний воєвода Ярополків зрадив свого князя й Ярополк погиб від варяжських мечів. І так Володимир став одиноким володарем усієї спадщини по Святославі.

Насамперед задумав він поширити межі своєї держави та закріпити їх. Вже в 981. р. пішов походом на Червенські городи, що належали вже до князів Олега та Ігоря, а тепер підлягали моравським князям, здобув їх та прилучив до своєї держави. Нарік пішов на ятвяків, побив їх і теж прилучив їх землю до свого гнязівства.

Коли він зо славою вернувся з походу, настала в усьому Києві велика радість.

Жрець Боримир, що вже знав, що Іван Теодорович навернув його дочку й жінку на християнську віру, продумав над тим, як би то знову пімститися на Теодорі. Коли-ж князь Володимир повернувся з походу, зродилася в його голові чортівська думка.

Він зголосився в князя та сказав йому:

— Княже, боги наші дали тобі перемогу, належиться їм жертва.

— Нікого не пожалую в жертву богам! — відповів князь Володимир.

— Богам, а найбільше Перунові належиться неабияка жертва! Їм належиться жертва з двоє молодих людей: хлопця й дівчини.

— Як треба, то дамо й жертву людської крови, — сказав князь.

Зрадів Боримир, що його задум удався. Він задумав страшну пімсту на Теодорі й за давнє й за теперішнє, себто за навернення жінки й дочки на християнство.

Князь Володимир скликав негайно раду старійшин і бояр і сказав їм, що за щасливий воєнний похід хоче жертвувати богам хлопця й дівчину. Нехай вони визначать, чий син і дочка мають іти на жертівник.

Старійшини городські й бояри збентежилися. Не легко то рішати, коли йде про власні діти. І по довгій нараді рішили кинути жереби. На чийого хлопця й дівчину впаде жереб, тих

і заріжуть у жертву богам. Жереби зобовязався приготовити жрець Боримир.

На другий день зійшлася рада знову, та вже не в князя, тільки на „горбі богів" за княжим теремом.

Кинув жрець Боримир жереби насамперед на хлопця. Всі заперли віддих, бо кожен дрижав, щоб жереб не впав на його сина.

І проголосив Боримир:

— Жереб упав на сина варяга Теодора. Перун вибрав собі його на жертву.

Усі аж легше відітхнули. Та ще не кінець, ще має жрець кинути жереби на дівчину. Між жеребами був тепер і жереб дочки жерця Боримира Желислави. Та це не тривожило його ні трохи. Відколи довідався, що вона заприязнилася з Іваном і сприяє християнам, зненавидів її. І зо спокійним серцем віддавби її на жертву, коли жереб упавби на неї. І тепер не вжив він вже обману, як це було при киданні жереба на хлопця. Тоді він зручно підсунув жереб Теодорового сина.

І впав жереб на його дочку Желиславу. Батько прийняв це спокійно, навіть виявив радість, що Перун вибрав собі саме його Желиславу.

В цій самій хвилині відлучився з гурту ради боярин Ярослав Гордятич, Боримирів сусід і подався до Боримирового дому й уже з порога закликав:

— Сусідко, на вашу Желиславу впав жереб. Її мають принести в жертву Перунові. Хай

— Сусідко, на вашу Желиславу впав жереб... (*стор. 55*)

іде мерщій зо мною до мого дому, я скрию її аж до часу, коли буде безпечно.

Про те, що жереб упав й на Івана, Ярослав не згадував. Зробив це свідомо, бо хотів, щоб Боримирівна віддалася за його сина. Вона подобалася його синові та й багатир був жрець Боримир.

Боримириха не надумувалася й передала йому під опіку Желиславу. І Ярослав повів її до себе,

А Боримир із боярами та старійшинами рушив до Теодорового дому. Застали обох дома. Загримали в двері. Вийшов Теодор. Побачив юрбу та спитався:

— Чого вам, люди, треба в мене.

І виступив наперед жрець Боримир та сказав:

— Упав жереб на твого сина, боги вибрали собі його! Видай сина, принесемо його в жертву богам.

Почувши таке Теодор виступив наперед, немов бажав заступити сина собою й закликав:

— Це, що ви вважаєте богами, не боги, тільки дерево, що сьогодні є, а завтра зогниє! Вони не їдять, не пють, ні говорять, тільки стоять, зроблені з дерева людськими руками. А Бог є один, це той, що йому покланяються та служать християни. Він Всемогучий, сотворив небо й землю й місяць й сонце й людину та дав їй жити на землі. А ці ваші боги, що зробили? Самі зроблені! Не дам мого сина бісам!

І такий грізний був його погляд, що Боримир і бояри подалися назад, та не на довго. Вони пішли вулицями Києва й Боримир голосив скрізь:

— Люди, кияне! Боги вибрали собі на жертву сина варяга Теодора, а він не хоче видати його нашим богам! Коли ми не принесем в жертву його сина, спаде гнів Перуна на Київ, він кине громи та спалить увесь город.

А бояри говорили киянам:

— Беріть топори, сокири! Візьмемо його силою!

І люди хапали хто топір, хто сокиру, щонебудь інше й гурмою рушили до Теодорового дому. І обступили дім довкола.

І знову виступив Боримир:

— Видай нам сина, а то горе буде тобі! І сам згинеш й дім твій зруйнуємо!

Та Теодор відповів твердо:

— Не дам сина бісам!

Тоді Боримир дав товпі знак рукою й вони кинулися та на млі ока розібрали ворота й частокіл довкола дому.

Теодор із сином заперлися в сінях. Юрба кликала:

— Дай сина нашим богам!

А старий варяг відповів спокійно:

— Коли є ваші боги, то хай пішлють одного з поміж себе взяти мого сина. А ви чого приходите наперед!

На це закликав жрець Боримир звівши руки в гору:

— Люди, кияне! Він зневажає наших богів!

Розярена товпа кинулася з сокирами й топорами на хату та стала рубати стіни.

Бачить Теодор, що їм нема вже рятунку й каже синові:

— Не бійся, Іване, смерти! Згинемо за Христа, за Його правду й за віру нашу християнську, як погибло багато мучеників. Сину, може наша кров буде здоровим засівом на Христовій ниві!

А люди вже стали ломати двері. Виломали. Кількох простягнуло вже руки, щоб схопити Івана. Та батько заступив сина собою

Не бійся, Іване, смерти! Згинемо за Христа... (*стор. 58*)

й піднявши в гору деревяного хрестика закликав грізно:

— Геть, не дам вам сина!

І ці люди опустили руки, щось веліло їм боятися старця, а Теодор потягнув сина в світлицю й зачинив за собою світличні двері.

А юрба дальше рубала стіни хати. І небаром звалилися дубові стовпи й бальки та придавили собою батька й сина, що стояли на-

вколішках серед світлиці та голосно молилися й так віддали Богу духа.

Розярена юрба не кинула рубати й нищити дальше. Боримир боявся, щоб вогонь не перекинувся й на його загороду, тож закликав:

— Не паліть, бо Стрибог гнівний, що ми не дали йому в жертву цього хлопця, може перенести полумя на ввесь Київ і спалити його:

А зірвався був великий вітер і люди опамяталися. Тоді закликав хтось із юрби:

— Ходімо, візьмемо дівча, що його боги вибрали собі!

— Так, так, бодай дівчину принесемо богам! — понеслися голоси з юрби.

— Ходімо! — сказав і жрець Боримир. — Я видам вам дочку! Мені честь, що боги вибрали мою Желиславу!

Пішли. В хаті була тільки Желиславина мати, інші жінки були на городі.

— Мирославо! — сказав Боримир до жінки. — Радій, боги вибрали собі нашу Желю на жертву! Зодягни її в весільний одяг і виведи до нас!

— Нема її дома! — відповіла жінка — Вийшла кудись.

— Нема дочки дома! — сказав жрець народові. — Та це ніщо, вернеться, тоді заберете її.

Але Желислава не показувалася, хоч ждали до ночі. Хтось сказав:

— Може вона була там у хаті варяга, бо всі знаємо, що вона заходила туди слухати наук

старого варяга та приятелювала з його сином від маленької дитини.

І в темряві ночі подалася юрба знову до розвалин Теодорового дому. Стали перешукувати розвалини, та не тільки її тіла не найшли, але й тіл Теодора й Івана. Кудись зникли. Це колишній Івасів товариш Добромир Божиславич, а при хресті теж Іван, спрятав потайки їх у невідомому місці. На жаль він небаром погиб у новому поході на ятвягів і не знав уже ніхто, де спочивають тіла перших наших мучеників за Христову Правду.

Невдоволена товпа розійшлася помалу по хатах.

По півночі Желина мати викралася з дому та подалася до боярина Ярослава, щоб побачитися з дочкою. Там знали вже, що сталося з Теодором і його сином.

Желислава сказала матері:

— Мамо, коли немає Івана в живих, не треба вже мені нічого на цьому світі. Я приймаю віру Івана й посвячу себе на службу Богу.

— І я з тобою, донечко! — сказала мати. І попращалися з Ярославом і його семєю.

— Уже безпечно — сказала мати Ярославові — беру Желю з собою.

Вийшли, та не пішли до дому. Подалися до церкви св. Ілії. Там переховувалися довше, там і прийняли св. Хрещення. А потім обидві пустилися пішки на прощу до св. Землі. По довгій мандрівці й по ріжних пригодах прибули вкінці в св. Землю та вступили там у жіночий

Прибули вкінці в св. Землю... (*стор. 61*)

монастир. Тут небаром і постриглися в черниці.

Щодень у гарячих молитвах благали Бога, щоб увесь нарід просвітив правдивою вірою.

І виблагали. Милосердний Бог вислухав їх сердечних молитов. Князь Володимир і сам охрестився й нарід свій охрестив. Кров Теодора й Івана дала скоро врожай, бо до шість років.

А на цьому місці, де стояв дім Теодора й де він із сином Іваном погиб за віру Христову, побудував князь Володимир церкву Пресвятої Богородиці, що її основи й „ненарушима стіна“ з Іконою Благовіщення Пречистої Діви достояли до наших часів. Князь Володимир призначив був на цю церкву десятину від свого майна й від городів. Тому цю церкву назвали Десятинною.

А мучеників за віру Теодора й Івана признала Церква святими та святкує їх память щороку 12. липня ст. ст.

КІНЕЦЬ.

ПЕРША КРОВ
це є друге життєписне
оповідання з малої
трильоґії

А. ЛОТОЦЬКОГО:

I. Св. Ольга — Велика Княгиня Київська (в друку)

II. Перща Кров — про перших українських мучеників за християнську віру (64 ст.)

III. Св. Володимир Великий (64 ст.)

Всі три книжечки багато
ілюстровані арт. мал.
М. ЛЕВИЦЬКИМ.

Кожне окреме оповідання
становить для себе
цілість.